

Eesti Geograafia Selts

Jaan-Mati Punning

Eesti Geograafia Selts loodi NSV Liidu Geograafia Seltsi filiaalina. 1989. aastal sai meie organisatsioonist iseseisev Eesti Geograafia Selts, mis 1998. aastal assotsieerus Eesti Teaduste Akadeemiaga. XXVII rahvusvahelisel geograafia kongressil Washingtonis (1992) sai Eesti Geograafide Rahvuskomitee (mida esindab EGS-i juhatus) Rahvusvahelise Geograafia Liidu täisõiguslikuks liikmeks. Eesti Geograafia Selts kuulub asutajaliikmena Läänemere Regiooni Geograafia Seltside Assotsiatsiooni ja Eesti Teaduste Akadeemia juures olevasse Eesti Akadeemiliste Seltside Ühendusse.

EGS-i põhikiri üldjoontes on algusest peale koostatud maailma geograafia seltside demokraatlikus vaimus ja seetõttu on poolsajandi jooksul tulnud põhikirja ainult paaril korral kohandada seoses alluvussuhete muutumisega ja üldeesmärkide korrigeerimisega.

EGSil on üle 400 tegevliikme, 20 auliiget. Meie seltsi on kuulunud ja kuuluvad silmapaistvad Eesti geograafid kõigilt selle väga laia tegevusväljaga teadusvaldkonnast. Tänapäeval on teadustemaatikast praktiliselt kadunud majandusgeograafilised uuringud, järjest suuremaks on muutunud inimgeograafia ja geoinfosüsteemide rakendamisele suunatud uuringute osakaal. Uue hoo on saanud maastikuökoloogilised, paleoökoloogilised ja klimatoloogilised uuringud. Üha rohkem on hakatud pöörama tähelepanu eestlaste ja teiste soome-ugri rahvaste etnodemograafilistele probleemidele. Praegu on seltsi teadustemaatikas ainult sellised probleemid, milledega otseselt Eesti teadusasutused ei tegele ja mis on suunatud eeskätt globaalsele väljundile nagu näiteks polaaruuringu edendamine, Eestist pärit kuulsate maadeuurijate tegemised jms.

EGS on välja andnud hulgaliselt trükiseid, väärtuslikumaks võib pidada meie 36 aastaraamatut. Hindamatu osa on olnud aastaraamatutel eestikeelse geograafiterminoloogia edasikandjana. On ilmselge, et rääkides teadusest, mis käsitleb Eesti maad, rahvast, majandus- ja kultuurielu, on tarvis arendada eestikeelset terminoloogiat ja kirjutada sellest emakeeles. Seda rolli peab kõrvuti teiste institutsioonidega kandma ka Eesti Geograafia Selts.

Peale aastaraamatute annab selts välja EGS publikatsioone, millede üheks eesmärgiks on jäädvustada Eesti geograafide tegemisi.

On selge, et Eesti väikeses ruumskaalas ei saa teadus kapselduda ainult oma kitsalt orienteeritud probleemides, ja seda eriti geograafiateaduses, mis juba oma olemuselt on globaalne. Seetõttu on Eesti geograafia kui teaduse püsimiseks hädavajalik laiendada tema rahvusvahelist haaret. Eesti geograafiateaduse tutvustamiseks võõrsil on meie selts alates 1972. aastast andnud iga nelja aasta järel toimuvate rahvusvaheliste geograafiakongresside puhul välja ingliskeelsed kogumikud sarjas "Estonia". Senini on ilmunud üheksa köidet, mida on levitatud kongressidel ning mis on ilmselt kõige laiemas leviku ja tuntusega Eesti loodus- ja inimkeskkonda käsitlevad teadusväljaanded.

Nagu eelnevast nähtub, on Eesti Geograafia Seltsi osa eesti geograafiateaduse edendamisel olnud suur. On ka selge, et käesoleval ajal ei saa selts seda rolli senises ulatuses enam kanda. Küll aga peab säilima tema osa eestikeelse teaduskirjanduse ja siit otseselt lähtuvalt ka eestikeelse geograafiterminoloogia säilitaja ja arendajana.

Eesti Geograafia Selts on oma tegevuses alati seadnud eesmärgiks tihedamalt liita alusteaduslikud uurimused ja kodukoha uuringud. Suurt osa on edendanud selts läbi aastakümnete ka Eesti tutvustamisel ekskursioonide, õppekäikude ja matkade kaudu. Meie seltsi liikmed on juhatanud sadu ekskursioone-õppekäike erinevates Eestimaa paikades. Nii on ise õpitud ja nii on õpetatud osalejaid vaatama ja mõistma Eesti loodust ning õpetatud selle väärtusi hindama ja kaitsma.

Eesti Geograafia Selts on väga aktiivselt osalenud keskkonnakaitse, regionaalgeograafiliste probleemide ja ühiskonna arenguga seotud probleemide initsiaatorina. Viimasel ajal kipub aga see tegevus tasapisi hääbuma.

Niipalju meie seltsist.

Arvestades praegusi ääretult laia tegevusvälja on inimeste tegutsemisvõimalused suured, sageli kunstlikult suured ja on vaja uusi paradigmasid kuidas seltside tegevust korraldada. Seetõttu on TA initsiatiiv korraldada meie kokkusaamine ülimalt tervitatav, me peaksime täna sügavalt arutlema, kuidas meie seltsidesse liitunud inimesi rakendada Eesti arendamiseks, intellektuaalsete jõudude ühendamiseks et vältida süvenevat stagnatsiooni.

Eesti seltsitegevuse ajalugu on pikk, üle 200 aasta. Praegu on Eesti Teaduste Akadeemiaga assotsieerunud teadusseltsides üle 2500 liikme. Need on oma ala

spetsialistid, missioonitundega inimesed. Teadusseltsid liidavad praegu eeskätt seniorteadlasi ja -spetse, kes on pensil ja oma endises teadus-arendusasutuses enam ei tööta; samas on neil vägagi tugev vaimu- ja tarkusepotentsiaal, mis väljapool seltsitegevust kütab suuresti vaid ilma;

-- seenioridega koos tegutsevad seltsides noored ja nooremad, kellel veel või juba ei ole otsest huvi- ja asjakohast tegutsemisväljundit oma õpi- või töökohas; samuti saab seltsis mingi teema raames kasutada neid tarku huvilisi, kes vastavat akadeemilist taset ei oma, küll aga on neil suur teadmiste hulk ja vaimujõud - -- seltsid saavad mingi teema raames koondada erinevate teadusasutuste tippe, sest konkurentsioht on siin väiksem;

See on suur jõud. Me näeme, et meie riik kaugeneb kodanikuühiskonnast. Viimastel aastatel on praktiliselt riigivalitsuse ja teaduskeskuste side katkenud. Kui veel kümme aastat tagasi olid Ministriumite juures teadusnõukogud, siis nüüd toimub otsustamine eeskätt poliitiliste parteide tagatubades, kus aga sageli napib laiemat huvi ja arusaamist riigi arenguprobleemidest, napib kogemustega, poliitilistest ja majanduslikest huvidest vähemmõjutatud nõuandjaid. Kui vaadata seltside tegevust lähiminevikus, siis näeme, et nõukogude okupatsiooniaastate lõpus, seoses kriitilise seisukorraga intensiivistus kõigi seltside tegevus järsult. Ma arvan et ka praegu, seoses üleilmastumisega, konfrontatsiooni tõusuga, majanduslike probleemidega on seltsidel vaja end näidata, pakkuda välja selgeid projekte, lülituda aktiivselt Eesti rahvuslike huvide põhjendamisele ja toetamiseks. Võimalik, et akadeemiliste seltside usin ja edukas tegevus saab olema tõsine promootor tugeva kodanikuühiskonna kujunemisel.

Lähtudes EGS tegevuse põhisuundadest võiksime osaleda järgmistes tegevus-suundades

1. Seoses ülikoolide aktiivse rahvusvahelistumisega ja inglise keele kui teaduskeele domineerimisega on tarvis aktiivselt hoida ja arendada eesti keelset teaduslikku terminoloogiat kõigis Eestis viljelevates suundades. Seltsid kui mittetulundusühingud peavad arendama ühistegevust ning rahvuslikku kultuuri ja teadustraditsioone oma väljaannete kaudu. Liikumine teadusühiskonna suunas eeldab selgeid reforme hariduses, riigivalitsemises. Seltsid võiksid luua ühisorgani, kes aktiivselt osaleks koolireformis ja kõigi tasemete eestikeelse

õpikirjanduse väljaandmisel. On tarvis kaasata sellesse tegevusse noori, Haridusministeeriumi kaudu suunata oma väljaandeid koolide raamatukogudesse.

2. Enne sõda anti välja suurepäraseid koguteoseid mis tutvustasid Eestimaad, üksikuid regioone. Ka praegu on selle tegevusega alustatud, kuid raha puudusel asi venib ja enamuse maakondade kohta veel vastavad koguteosed puuduvad. Seltsid saavad selles valdkonnas teha suurepärast koostööd.

3. Eestis on kuulsatele teadlastele pühendatud lubamatult vähe mälestusmärke. Me ei tohi unustada ühtegi omal ajal maailma teadust mõjutanud Eestiga seotud suurmeest. Ja pealegi on paljude siin tegutsenud kuulsuste nimed sageli meie väliskülastajatele tuntud ning nendega siin taaskohtumine oleks väga kasulik meie maine kujundamisel. Miks ei võiks Tallinnas paeluda külalist mereäärne Admiralide allée, kus oleksid reastikku Eestist pärinevate meresõitjate büstid.

4. Turismindus on üks kiiremini arenevaid majandusharusid ja paljud riigid maailmas ja väikeriigid Euroopas on seda ära kasutanud oma riigi potentsiaali tõstmiseks. Arvestades Eesti füüsilis-geograafilist asendit ja looduslike ressursse on meie võimalused konkureerimiseks maailmaturul teiste riikidega rasketööstuse või põllumajanduse valdkonnas üsna piiratud. Eesti turismialane potentsiaal aga arvestades meie soodsat asendit Läänemere rannikul ja rikkumata ning mitmekesiseid looduslike maastikke on kahtlemat märkimisväärne. Kahjuks on olemasoleva potentsiaali senine kasutamine olnud üsna ühekülgne, süsteemitu ja sageli on loodusele tekitatud kahju domineerinud saadud kasu üle. Olemasoleva potentsiaali täielik ära kasutamine eeldaks komplekset lähenemist antud küsimusele ja peaks olema kordineeritud riiklikul tasemel ja tuginema põhjalikele keskonauuringutele ning majandus- ja regionaalpoliitilistele analüüsidele. Seda käesoleva ajani veel toimunud ei ole. Kindlasti oleks turisminduse arendamine Eestile äga vajalik ning selles suunas peaks aktiveerima omas poliitikat Vabariigi Valitsus koostöös pädevate organisatsioonidega, sealhulgas ka Akadeemia ja selle juurde kuuluvate

seltsidega. EGS võiks siinjuures olla üheks koostööpartneriks füüsilis- ja inimgeograafiaalastes küsimustes.

5. Loodusteadusliku suunitlusega seltsid peaksid suurendama ühistegevust meie keskkonnakaitsealases töös. Aastaid tagasi töötas EGS juures „Jätkusuutliku Eesti „ klubi, mis koondas asjatundjaid teistest seltsidest ja ühiskondlikest organisatsioonidest ja osales aktiivselt koostöös Keskkonnaministeeriumiga. Praegu Keskkonnaministeeriumiga kontaktid kadunud või meie ettepanekuid ei aktsepteerita, Eesti roheline partei aga on varjusurmas ja väheaktiivne. Seepärast on praegu rida keerulisi keskkonnaprobleeme seoses energeetika arenguga, kliimamuutuste ja seda põhjustavate tegurite mitteadekvaatne peegeldamine ja seda suunavad majandushuvid, Eesti metsade ja Natura alade loomisega seotud küsimused oleks meile jõukohased jne. Liiga sageli suunavad keskkonnahaldamist majanduslikud huvid. Seoses väga kriitiliseks kujuneva olukorraga energeetikas toimub praegu väga selge majandushuvide pealesurumine.

Kokkuvõtteks teen ettepaneku luua akadeemiliste seltside ühisorganil, välja töötada seltside edasise koostöö arengukava, pidevalt tegutsevad probleemnõukogud, kes hakkavad enda ümber koondama vastava probleemi spetsialiste, koordineerima üleeestilisi mõtteavaldusi vastavates probleemides ja vajadusel avaldama survet valitsusele sageli eestivaenulike tegevussuundade arendamisel.